

מניעת אכילת בשר

פרשת בהעלותך, (שיחה 1) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מותוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה

"והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה, וישוּבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו: מי יאכילנו בשר? זָכְרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם... ועתה נפשנו יבשה אין כל, בלתי אל המן עינינו". (במדבר יא' ד-ו).

יש לשאול כאן 3 שאלות.

- א. הרי כבר היה להם בשר-שליו עוד בתחילת יציאתם למדבר כמו שכתוב "בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם... ויהי בערב ותעל השליו" (שמות טז, יב-ג). – מה להם כעת להתלונן?
- ב. ואם אין מספיק שליו, הרי יצאו ממצרים עם בהמות מקנה, כדברי משה "וגם מקננו ילך עמנו, לא תשאר פרסה". (אפילו בהמה אחת!) (שמות י, כו), ויָכְלו לשחוט מהם כדי צורכם ורצונם. ומה להם להתלונן?
- ג. ה' ענה להם בשצף קצף ובזעם רב: "לא יום אחד תאכלון... (אלא) עד חודש ימים, עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא, יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם (!)...". הגוזמא דורשת הסבר.

נקדים שהנה בערכין [דף טו]. מנו לנו חז"ל עשרת הנסיונות שאבותינו ניסו את ה' במדבר.

- **שְׁנַיִם בָּיִם**, (בירידה סרבו להכנס, / וביציאה טענו שגם המצרים יוצאים מהצד השני עד שהראו להם את גופותיהם);
- **שְׁנַיִם בָּמִים**, (במרה וברפידים, שמות טו/כד, יז/א);
- **שְׁנַיִם בְּפוֹן**, (שנצטוו לא לצאת ממקומם ביום השבת, / ושנצטוו לא להותיר. [ויש לשאול למה הגמרא כאן החליפה את הסדר]);
- **שְׁנַיִם בְּשִׁלְיוֹ**, (סיר הבשר, שמות טז וכן פסוקנו במדבר יא)
- **עון העגל,**
- ועוד העון שהגדיש את הסאה: **במדבר פארן**. (=מרגלים, ומעניין שחז"ל לא רצו לנקוט בשם 'מרגלים', כנראה בגלל 'לשון נקיה')

תשובה לשאלה הראשונה

רש"י ותוספות (ערכין טו): מחולקים בהסברת ב' הפעמים של השליו, אם היתה הפסקה בין פעם א' לב'. רש"י נוקט שהשליו **המשיך כל הזמן** והחטא כאן היה בתוספת תאוה "התאוו תאוה". ולשון הרמב"ן (במדבר יא, ג) "שלא היה להם חסרון במדבר, כי היה להם המן לשובע וכו' אבל המשילו בנפשותם תאוה רבה כמתאווים לאכול הפחמים והעפר והמאכלים הנבאשים". גם צריכים לזכור דברי רש"י שהחטא הזה התחיל דוקא עם הערב-רב ("והאספסוף") ורק אח"כ נדבק בישראל נגע רע זה של תאותנות.

- והעיר לנכון רש"י הירש שיש כאן מחלוקת רמב"ם ורמב"ן (על ויקרא יז, ב) אם היה מותר לישראל לאכול בשר תאוה במדבר. כי בחולין טז: **ר' עקיבא** לומד שהיה **מותר להם** לאכול במדבר אפילו ע"י נחירה, ורק נצטוו במצוות שחיטה כאשר נכנסו לא"י. אבל **ר' ישמעאל** לומד בדיוק להיפך, שהיה **אסור להם** לאכול בקר וצאן אא"כ הביאוהו לאהל מועד כקרבן. (והיה מותר להם לאכול צבי ואיל [שאינם מצויים], בלי שום הגבלה)
- הרמב"ם פוסק כר' עקיבא (כרגיל).
- אבל הרמב"ן מבאר הפסוק כר' ישמעאל בגלל פשוטו של מקרא, כלשונו: "אבל דרך ישוב המקראות על אופניהם ודרך החכמים בהגדות וברוב המקומות (=בחז"ל) כמו שפירשנו".

ולפי דבריו (של הרמב"ן), אנו מבינים שהקב"ה ריסן אכילת בקר וצאן בכדי שיתרגלו בני"י לאכול אך ורק ממה שהקדישו לה', ממה שהעלו למזבח. ורק כאשר הגיעו לא"י "כי ירחק ממך המקום", אז הותר להם לשחוט ולאכול בקר וצאן.

ובזה מובן מהו ההיתר של איל וצבי, שהוא רק בצידה ולא מצוי כל כך.

יש כאן שיטת חינוך מיוחדת!

- "אשר יצוד... לימדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר כי אם בהזמנה הזאת" (חולין פד), פירש"י: "כאילו הוא צד, שאינה מזומנת לו, כלומר שלא יאכל בשר תדיר". ועוד שם, [דרשו פסוק מן משלי כז, כז, "וְיָדִי חֵלֵב עֵזִים לְלַחֲמָךְ לְלֶחֶם בֵּיתְךָ, וְחַיִּים לְעֵרֹתֶיךָ"] – **וְיָדִי חֵלֵב עֵזִים**. דִּיּוֹ לְאָדָם שִׁיתְפָּרְנֶס מִחֵלֵב גְּדִיִּים וְטֵלָאִים שְׁבִתוּךָ בִּיתוֹ (שלא תשחטם ותאכלם)... **וְחַיִּים לְנַעֲרוֹתֶיךָ**. – לימדה תורה דרך ארץ שלא ילמד אדם את בנו בשר ויין" (פירש"י: "למַד דְּרַכֵּי חַיִּים לבני ביתך להסתפק במזונות קלים")
- וכן בפסחים (קיד.) – "אֶכֹּל בְּצֶל וְשֵׁב בְּצֶל, ולא תיכול אווזין ותרנגולין, ויהא לבך רודפך". ופירש"י: "ולבך מתאוה לאכול (כך) כל שעה, (שהרי) הורגלתי".

אמנם לכאורה משמעות דבריהם היא שזהו בגלל חסכון בהוצאות, שלא יסתבך האדם בחובות כאשר חי ברמה גבוהה. אבל מצאנו בפירוש ר' יצחק אברבנאל שיש בכך גם נזק למדות האדם, כאשר יתרגל באכילת בשר, כדלהלן.

- כך כתב בענין הבהמות בתיבת נח – "צוה ה' שלא יאכלו כי אם זרעים וצמחים כדי שיתבטל זדונם ורשעתם, כי ממאכל הבשר מוליד האכזריות". (על בראשית, סוף פרק ו).
- וכן הוסיף ר"י אברבנאל בביאורו לישיעה (יא,ו), בענין מאכל אדם – "... כשנתן הקב"ה רשות לנח ולבניו לאכול בשר, אמר 'אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש' מפני שחש שמפאת האכזריות והזדון אשר יתילד בהם מאכילת הבשר, יהרגו איש לאחיו. ולכן אמרו חז"ל שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון". (חולין פד. כלומר, לא בקביעות יום יום אלא לפרקים בלבד).
- והנה בפירושו לבראשית (ה,ה), כתב מהר"י אברבנאל: "בימי נח היו מסתפקים במאכל הצמחים והעשבים. וידוע בספרי הרפואה כי המזונות, כל אשר יהיו יותר פשוטים, (אוכליהם) יאריכו יותר ימים".

- ובספר העיקרים (ג/טו) לר' יוסף אלבו כתב: "כי מלבד מה שיש בהריגת בעלי החיים אכזריות חמה ושטף אף, ולימוד תכונה רעה אל האדם לשפוך דם חנם, עוד יוליד אכילת בשר קצת הבעלי חיים (אותם מינים האסורים) עובי ועכירות ואטימות נפש".
- ורש"י כתב (שמות טז/ח) – "**בשר לאכול**. ולא לשבוע. לימדה תורה דרך ארץ שאין אוכלים בשר לשבוע (=כדי להשקיט רעבון. אלא אוכלים אוכל פשוט יותר). / ומה ראה להוריד את הלחם בבוקר, והבשר בערב? לפי שהלחם שָׁעָלוּ כהוגן, שאי אפשר לו לאדם בלא לחם. אבל בשר שאלו שלא כהוגן... לפיכך ניתן להם שלא כהוגן" (=בפנים חשוכות, לילה).

ויש לשאול. איך בא לישראל קלקול של "התאוות תאוה". על איזה רקע זה נוצר?

רש"י הירש כותב: "ויהי העם כמתאוננים, כמתאבלים על עצמם, כאילו מתו כבר. ענן ה' עליהם, ארון ברית ה' לפניהם, רק נתנו להם את תחושת הניתוק מכל העולם כולו, מתנאי חיו וגילוייו (למרות מצבם הנעלה שהיה להם במדבר של עיסוק תורני, שהרי ילא ניתנה תורה אלא לאוכלי מין, תנחומא, בשלח, כ) הם לא הרגישו שזכו בחיים נעלים יותר מלאי אושר, אלא ראו את עצמם כנתונים בארון מתים והתאבלו על עצמם." (דף קיד).

רואים כי גם בנתינת המון, ה' חינך את ישראל במדת ההסתפקות. ה' ציוה "אל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בּוֹקֵר", ופירש רש"י הירש: "הקמצן המונע עצמו ליהנות מן הברכה המצויה בידו, חוטא הוא" (על שמות, דף קנח) "וְיִרְאֶה תּוֹלְעִים וּבְאֵשׁ – מה שהאדם אוגר במחסנו בניגוד לרצון ה', תוך האלהת הרכוש והכחשת מציאות הבורא, ה' נותן אותו למאכל תולעים והוא נבאש. מגונות הן מדות העצלות, רדיפת הבצע, הקמצנות וקטנות-האמונה המנוּנֶנֶת. משובחות הן מדות החריצות, ההסתפקות במועט, תכונת האדם השמח בחלקו ונהנה ממנו, בוטח בה' ומשליך עליו את יהבו". (שם, דף קנט).

גם במצוות "שבת" נתחנכו לאיפוק, להמנע מחיפוש מן ומזון. היא "אינה מציינת מנוחה מעשיית מאומצת, כי אם הפסקה בעיצומה של עבודה ממושכת. (שם, דף קס). אפילו אם מבחינה אובייקטיבית יש לו עוד מה לעשות ולפעול בעניינו, אבל מבחינה סובייקטיבית האדם השלים כל המוטל עליו, והשאר הוא מניח בידי בורא-כל. ולכן כאשר נטו אחרי התכונות המקולקלות של האספסוף ובקשו חומרנות ושקיעה מופרזת באכילת בשר, היוו את הניגוד הגמור לבטחון בהקב"ה, להבנה שהאדם בסך הכל ממלא תפקיד תורני בעמלכפיו, אבל הפרנסה נגזרה עליו בשמים, כל שנה בשנתו. (יומא לח; ; "מסילת ישרים", סוף פ"כא).

כאשר בני ישראל ראו את עצמם מאושרים לשמוע חוקים ומשפטים של בורא עולם, בזכות זו הם קבלו את המן (שמו"ר כה). כל עוד ראו את עצמם בחירי הבריאה ועם סגולה, לא עלתה על דעתם תאוה זוללה. אבל כמו בימי קדם הגיעו לישראל ערב רב, כן לדורות כאשר התערבו בגוים והתחילו ישראל להשוות מצבם למצב תרבות האומות שמסביבם, אז התחילו לסבול צער ודכדוך נפשי. ומזה בא לקול השליו והכעס הגדול שה' כעס עליהם. "חמרא דפרוגייתא, ומיא דדיומסת, קפחו עשרת השבטים מישראל" (שבת קמו:) [יין הבא ממדינת פרוגייתא (ייתכן והוא מקום באיטליה) ומים הבאים מדמשק] – ופירש"י: "שהיו בעלי הנאה ועסוקים בכך ולא היו עסוקים בתורה ויצאו לתרבות רעה". וזהו הנרמז בישיעה כח, ז"ב).

תשובה לשאלה השניה (הרי היה להם צאן ובקר!)

בין לשיטת ר' עקיבא שהיה מותר להם לנחור בהמות ממה שירצו ולאכול אותן, ובין לשיטת ר' ישמעאל שיכלו לשחוט רק אם הביאו אותם לשלמים לאהל מועד (חוץ מן איל וצב), לא היה להם להתמרמר. אבל כאשר יצה"ר מכניס בולמוס האכילה, כל מה שיש לפניו נדמה לו למעט ודל. נמליץ: "משביעו, רעב" (סנהדרין קז). "יש לו מנה, רוצה מאתים" (קוה"ר א/לד). ועיין במדרש (במד"ר כא) אודות גוי אחד שהכין סעודה 'עם כל המטעמים שבעולם', והפך כל שולחנו בתיסכול נורא, בגלל שחָסַר לו שָׁם אַגוּזֵי-פֶרֶךְ. התאבון גדל ככל שהאדם מפנק את תאבונו, והאדם נהיה עבד נרצע לתאוותו. "וַיִּזְרִיתִי פָּרֶשׁ עַל פְּנֵיהֶם, פָּרֶשׁ חֲגִיכֶם – אלו בני אדם שמניחים דברי תורה ועושים כל ימיהם כחגים" (שבת קנא: ופירש"י "בתענוגים"). יש כאן לקח רב לדורות! יצר האכילה הוא רודן קשה, וחייב אדם להמלט ממנו.

תשובה לשאלה השלישית

ר' עובדיה ספורנו מבאר שהביטוי "עד חדש ימים" איננו עונש, אלא להעמידם במצב שיכירו וידעו כי אך שוא הוא תאות הבשר. "שיאכלו מן הבשר בהמשכם בבחירתם אחר התענוג, עד שיצא מאפס וימאסו בו, מבלי שאסיר בחירתם כלל. כי אמנם יוכלו לשוב בתשובה מאהבה ומיראה אם ירצו". (במדבר יא, כג). ובכן אין כאן גוזמא בעונש, אלא יד ה' מושטת באהבה לעזור להם להתגבר על הבהמיות שלהם, שיכירו ע"י נסיון אישי כמה הבל ושטות יש באהבת אכילת בשר.